

центральная мысль лирического цикла, отображая индивидуально авторские и универсальные ценности. Благодаря идейно-тематическому и композиционному взаимодействию сонетов цикла воссоздается динамическая картина материального и духовного бытия народа, а также раскрываются этико-эстетические ценности лирического героя. Особенное внимание уделяется лейтмотивам, которые обуславливают структурное и тематическое единство цикла. Лирический цикл рассматривается как сложная художественная модель, которая включает системы меньшего порядка. При их поэтическом взаимодействии возникает новое смысловое содержание.

Ключевые слова: циклотворческие элементы, надциклового смысловой комплекс, наратив, квазинаратив, лейтмотивы, межстихотворные скрепления.

In this article «Donnetsk sonnets» by M. Cherniavskiy regarded as a lyrical cycle. Establishing the poetical elements that contribute to forming a special kvazinarativ. Revealed the main idea of the lyric cycle, understanding the nature of self-expression of the author in the text, as well as the valuable universal categories. Analyzed the ideologically-thematic and composition interaction of the cycle of sonnets, which in unity reflect a dynamic picture of the material and spiritual human being. Special attention is given to leith image that determine structural and thematic unity. Lyrical cycle seen as a difficult art system, which includes a smaller system. They are being done according to the laws of poetic art, giving rise to a new semantic content.

Keywords: lyrical cycle, kvazinarativ, leith image, the elements that create a poetic cycle.

УДК 821.161.2.09

Григоренко І.В.

БІБЛІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ

У статті зроблено спробу коротко охарактеризувати роль і значення біблійних текстів у різних культурно-історичних періодах розвитку української літератури, починаючи з XI століття і до сучасності.

Ключові слова: Біблія, християнство, українська література, апокрифи, релігійні тексти, біблійні мотиви і образи.

На літературу всіх країн і континентів у тій чи іншій мірі вплинув унікальний твір – Біблія, древня збірка різних за формою та змістом релігійних і світських творів, які писалися від дванадцятого століття до нашої ери аж до другого століття нашої ери, тобто майже півтори тисячі років. Біблію писали мінімум на трьох континентах і трьома мовами: давньоєврейською, арамейською і давньогрецькою. Незважаючи на таке розмаїття, вона є єдиним цілим – від Книги Буття до Одкровення.

Сьогодні Біблію розглядають як сакральний текст, богослужбову книгу, історичну книгу, наукову книгу, психологічний текст, літературний твір. Біблія стала стимулом морально-етичних та ідейних пошуків для багатьох письменників у різних сферах світової літератури в різні часи, зокрема Данте Аліґ'єрі («Божественна комедія»), Д. Мільтон («Втрачений рай»), М. Булгаков («Майстер і Маргарита»), Т. Манн («Йосип і його брати»), Ф. Достоевський («Ідіот»), Н. Казандзакіс («Христа розпинають знову», «Остання спокуса Христа»), поетів О. Блока, Б. Пастернака, Дж. Байрона та багатьох інших.

Біблія займала і займає особливе місце в українській культурі та літературі в усі історичні періоди розвитку, в кожному з яких використання біблійних мотивів, образів, сюжетних запозичень мало свою специфіку. Зокрема, процес розвитку української літератури умовно поділяють на кілька етапів:

- стародавня література (XI ст. – перша половина XVIII ст.);
- нова українська література (кінець XVIII – початок XIX ст.);
- література другої половини XIX – початку XX століття;
- література XX – початку XXI століття.

Спробуємо коротко охарактеризувати роль і значення біблійних текстів у кожному з цих періодів.

Уперше на українську землю Біблія прийшла з Візантії. Принаймні, відомо, що слов'янський просвітитель Кирило бачив у Криму руське Священне писання. У часи Київської Русі Біблія потрапила на українську землю, очевидно, як Кирило-Мефодіївський переклад.

Поширювалися на Русі й глаголичні біблійні книги, кириличні літургійні учительні збірники, так звані Паремійники і Апракосні Євангелія. Досить популярною старозавітною книгою на Русі був Псалтир. Його читали, співали, з нього навчалися грамоти, на ньому ворожили. Популярними також були Тетраєвангелія і Апостоли. Серед найдавніших слов'янських Євангелій, що дійшли до нашого часу, Остромирове (XI ст.), Мстиславове (XII ст.), Туровське (XII ст.), Галицьке (XII ст.). Найдавніші ж Апостоли датовані 1195 і 1220 роками. Рукописне Пересопницьке Євангеліє – один з перших староукраїнських перекладів канонічного тексту Тетраєвангелія – датується 1561 роком [15].

Повне зібрання біблійних книг, призначене для українських та білоруських земель, надрукував у 1517-1519 роках Франциск Скорина, а на основі Біблії Скорини Лука з Тернополя створив свій біблійний кодекс 1569 року. У 1574 р. вийшов Апостол друкаря Івана Федорова, а в 1581 році його знаменита Острозька Біблія – результат праці Острозького культурного

осередку, очолюваного українським ученим Герасимом Смотрицьким. Острозька Біблія стала першим друкованим виданням Біблії церковнослов'янською мовою.

Повний текст Біблії вийшов у друкарні Києво-Печерської лаври в 1758 році, а перший переклад повної Біблії українською мовою був виданий тільки в 1905 році. Переклали її відомі українські письменники Пантелеймон Куліш, Іван Нечуй-Левицький та не менше відомий вчений Іван Пулюй. Сам же переклад Біблії українською вийшов у Відні, тому що уряд Російської імперії забороняв перекладати Біблію чи окремі її книжки українською мовою.

Століттями Біблія впливала на духовне життя, літературу, культуру, образотворче мистецтво русичів-українців. Великий вплив Біблія мала на ораторсько-проповідницьку прозу, агіографію, а особливо на полемічну літературу [6].

Вступаючи в літературні та політичні суперечки про віру, українські письменники оперували посиланнями на Біблію як на книгу найбільш авторитетну. Сотні посилань на Святе Письмо, особливо на Новий Завіт, зокрема на послання апостола Павла, зустрічаємо в полемічних творах Г. Смотрицького, Х. Фіلالета, І. Вишенського, С. Зизанія, М. Смотрицького, З. Копистенського, М. Андрелли. Зокрема, Мелетій Смотрицький, один з найвідоміших полемістів того часу, у своєму творі «Тренос» використав образ скорботної матері, яка плаче, – православної церкви. Цей образ нагадує образ Богородиці.

Вплив Біблії помітний в українській літературі бароко XVII – XVIII століть. Так, у віршах Климентія Зіновієва у звичайних картинах з життя простих селян, міщан і ремісників втілені основні євангельські заповіді. Зокрема, прославляючи у своїх поезіях чесну працю, поет говорить про те, що гончар – найпочесніше ремесло, тому що першим гончарем був Господь (вірш «Про гончарів»), а Ісус був теслею, тобто простим ремісником [9].

Біблії належало центральне місце й у філософській системі Григорія Сковороди. Біблію він вважав окремим Всесвітом. У його творчості, зокрема в збірнику ліричних віршів «Сад божественних пісень», присутні епіграфи з Біблії, у яких сконцентрована основна ідея кожної поезії. Біблійні мотиви помітні і в інших поетів епохи бароко (Памво Беринда, Лазар Баранович, Іван Величковський та інші).

Шкільні драми XVIII століття писали на різдвяні, великодні теми, а також про хрещення Русі. Це, зокрема, трагедокомедія «Володимир» Феофана Прокоповича, шкільні драми «Олексій, чоловік Божий» невідомого автора, «Воскресіння мертвих» Григорія Кониського та інші. Видатним

явищем цього часу стали також вертепні драми, які сюжетно відтворювали новозавітні події, а саме народження і воскресіння Христа.

У новій українській літературі (кінець XVIII – початок XIX ст.) біблійні мотиви та образи не втратили своєї актуальності, хоча використання біблійних текстів стало переосмисленим, алегоричним. Наприклад, Іван Котляревський в «Енеїді», використовуючи есхатологічні апокрифи, зображує страждання грішників у пеклі, однак у гріхах, перелік яких І. Котляревський значно розширює, утілені всі вади сучасного автору суспільства. Житійний (а, отже, біблійний, бо писаний за зразком життя і смерті Ісуса) спосіб побудови сюжету й створення образу головної героїні використовує у своїй повісті «Маруся» Григорій Квітка-Основ'яненко.

Біблійні мотиви та образи широко використані у творчості Тараса Шевченка («Ісаїя. Глава 35»), «Царі», «Осії. Глава XIV», «Марія» та інші. Пантелеймон Куліш переводить у віршовану форму Мусієві (Мойсеєві) пісні, книгу Йова, Псалтир, використовує поезику «Пісні Пісень» («Хуторянка»).

В українській літературі широка розробка біблійних сюжетів мала місце в другій половині XIX століття. У своїх творах на тлі художньо переосмисленого біблійного сюжету автори міркували про долю українського народу. Активно обробляли біблійні теми й мотиви Іван Франко («Смерть Каїна», «Мій Измарagd», «З книги пророка Єремії», «Мойсей» тощо), Леся Українка («Самсон», «Вавилонський полон», «На руїнах», «На полі крові» та ін.). Назва роману Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» – це ремінісценція біблійного вислову: «Де немає биків, там ясла порожні?» (притчі Соломона, XIV – 4) [1, с. 7].

Значну популярність серед українських письменників мали притчі про таланти, про любов, про багача і бідного Лазаря та інші, наприклад: Тарас Шевченко («Притча про блудного сина»), Іван Франко («Дума про Наума Безумовича»), Леся Українка («У пущі»), Павло Грабовський («До сестри») та інші.

Найбільшою популярністю серед українських письменників користувалася притча про сіяча. До неї не раз звертався Тарас Шевченко («Чигирине, Чигирине...», поеми «Сон» і «Кавказ», «Саул», «Не нарікаю я на Бога...») і Пантелеймон Куліш («Дума», «Старець»). Цю притчу в демократичному просвітницькому дусі переосмислили Юрій Федькович («Нива», «Дикі думи», «Думи мої, діти мої»), Михайло Старицький («На новий рік», «Нива»).

Крім притчових сюжетів і мотивів, використання сказань про діяння пророків-праведників, апостольських проповідей українська література осмислює морально-етичний сенс християнського вчення в цілому,

звертається до образу Христа, Богоматері, їх загальнолюдського подвигу. Зокрема, у поемі «Марія» Тараса Шевченка син Божий виступає як син людський, у сонетах ХХХVІ – ХХХVІІІ Івана Франка та «На полі крові» Лесі Українки порушені проблеми відповідальності людини за свої вчинки [2, 3, 4].

На початку ХХ століття в контексті революції та громадянської війни актуальним у творчості українських письменників стає мотив братовбивства, запозичений зі старозавітного сюжету про Каїна й Авеля, а одним з найбільш використовуваних літературних образів з цього часу стає образ матері-страдниці, яка віддає людям на наругу своє дитя.

Павло Тичина в поезії «Весна» використовує сюжет біблійної легенди про всесвітній потоп, переосмислюючи його як катастрофу, стихійне лихо. Образ матері-страдниці створений у його поемі «Скорбна мати».

Максим Рильський у вірші «Рукам трудящим слава» використовує біблійний міф про оливкову гілку, що в переносному значенні означає мир і спокій.

У Миколи Сингаївського зустрічаємо поезії, написані за біблійними переказами («Мечі та струни»). І хоча біблійні мотиви ще зустрічаються в 20-х роках у поезії Я. Савченко («Христос отаву косить»), М. Філянського («Він тут») і західноукраїнських поетів Д. Загула («І світ такий гарний, і люди, як люди»), Богдана-Ігоря Антонича («Народився Бог на саях»), згодом філософсько-релігійна і біблійно-духовна тематика в літературі на території Радянської України зі зрозумілих причин зовсім згасає. У 30-50-х роках духовну тематику активно розвивають письменники діаспори: Євген Маланюк («Історія»), Юрій Клен («Попіл імперій»); звучать біблійні мотиви у творах Уласа Самчука («Марія»), Івана Багряного («Сад Гетсиманський») [8, с. 10].

Наприкінці 50-х – на початку 60-х років в Україні почалася «хрущовська відлига», яка повернула у творчість поетів-шістдесятників духовно-релігійну тематику. Християнські мотиви виразно звучать у творчості М. Руденка («Адамово ребро»), В. Симоненка («Покара»), В. Стуса («Господи, гніву пречистого») та інших [5, с. 14].

В українській літературі пострадянської доби біблійні мотиви простежуються в поезії І. Драча («Чорнобильська Мадонна»), Л. Костенко («Перш, ніж півень заспіває...»), Д. Павличка («Покаянні псалми»), у творчості нової плеяди письменників і поетів, зокрема О. Пахльовської («Долина храмів»), О. Забужко («Казка про калинову сопілку»), І. Римарука («Сльоза Богородиці») та у багатьох інших сучасних майстрів художнього слова.

Вивчення впливу Біблії на творчість українських письменників, кожного окремо, вимагає зусиль багатьох сучасних дослідників літературного процесу.

Необхідне також глибоке комплексне осмислення цієї проблематики, тому що з часів середньовіччя й до наших днів українська література черпає з Біблії ідеї, теми, сюжети, мотиви та образи, переосмислюючи їх відповідно до вимог та віянь свого часу. Книга Книг більше двох тисячоліть була джерелом сюжетів для митців від літератури, живопису, скульптури, музики. Вона була і, безумовно, залишається потужною рушійною силою у філософських та ідейно-естетичних шуканнях людства впродовж усього його існування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антофійчук В. І., Нямцу А. Є. Євангельські мотиви в українській літературі кінця XIX – XXст. / В. І. Антофійчук, А. Є. Нямцу. – Чернівці: Рута, 1996. – 208 с.
2. Банацька Н. А. Християнські мотиви та образи в драматургії Лесі Українки (морально-ціннісні аспекти): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01. – К., 2000. – 16 с.
3. Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії кінця XIX – поч. XX ст. / І. Бетко. – Zielona Gora – Kijow, 1999. – 160 с.
4. Бетко І. Біблія як джерело ідей у творчості Лесі Українки / І. Бетко // Слово і час. – 1991. – №3. – С. 9-18.
5. Бровко О. Лірика Миколи Руденка. Проблеми поетики: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01. – Кіровоград, 2001. – 20 с.
6. Генік-Березовська З. Грані культур. Бароко, романтизм, модернізм / З. Генік-Березовська. – К. : Гелікон, 2000. – 368 с.
7. Жулинський М. Традиція і проблема ідейно-естетичних пошуків в українській літературі кінця XIX – початку XX століття / Микола Жулинський // Записки наук. товариства імені Т. Шевченка. Праці філолог. секції. – Львів, 1992. – С. 141-153.
8. Зварич В. Біблійні образи в поезії неокласиків: своєрідність трансформації / В. Зварич // Проблеми гуманітарних наук. Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. – Вип. 7. – Дрогобич: КОЛО, 2001. – С. 232-243.
9. Зіновійв Климентій. Вірші. Приповісті посполиті / Климентій Зіновійв / Підг. тексту І. П. Чепіги. – К. : Наукова думка, 1971. – 392 с.
10. Куценко Л. Євген Маланюк: витоки й еволюція творчої особистості: автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.01. – Львів, 2002. – 32 с.
11. Література XX ст.: проблеми періодизації (Круглий стіл) // Слово і час. – 1995. – № 4. – С. 54-63.
12. Нямцу А. Євангельські мотиви у світовій літературі (теоретичні аспекти) / А. Нямцу // Біблія і література. – 2000. – №1. – С. 21-25.
13. Релігійно-філософський дискурс художньої творчості Івана Франка: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vakulenchukugcc.at.ua/index/religijno_filosofskij_diskurs_khudozhnoji_tvorchosti_ivana_franka/0-21

14. Стус Д. Василь Стус: життя як творчість / Дмитро Стус. – К, 2005. – С. 285-286.
15. Сулима В. Біблія і українська література : Навчальний посібник / В. Сулима– К., 1998.
– 400 с.

У артыкуле зроблена спроба коратка ахарактарызаваць ролю і значэнне біблейскіх тэктаў у розных культурна-гістарычных перыядах развіцця ўкраінскай літаратуры, пачынаючы з XI стагоддзя і да сучаснасці.

Ключавыя словы: *Біблія, хрысціянства, ўкраінская літаратура, апокрыфы, рэлігійныя тэксты, біблейскія матывы і вобразы.*

Author of the article tried to briefly describe the role and significance of the biblical texts in different cultural and historical periods of development of Ukrainian literature from the XI century to the present.

Keywords: *Bible, Christianity, Ukrainian literature, apocrypha, religious texts, biblical themes and metaphors.*

УДК 821.161.2.0

Гурбанська А.І.

ГУМОРИСТИЧНО-САТИРИЧНА ПАРАДИГМА У ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ДРОЗДА

У статті висвітлено особливості гумористично-сатиричної стильової манери В. Дрозда, зв'язок його творів з моральними й соціальними проблемами часу їх написання.

Ключові слова: *гумор, іронія, сатира, міфологія, фольклор, фантастика, поетика.*

Письменник-шістдесятник Володимир Дрозд належить до когорти тих, які не піддавалися ідеологічному контролю авторитарної радянської держави й бунтували проти офіційних канонів мистецтва соціалістичного реалізму, використовуючи у творчості нестандартні художні форми та прийоми естетичного нонкомформізму. Від природи наділений потужною енергетикою, В. Дрозд завдяки використанню гумору, іронії, сатири, гротеску, фольклорно-фантастичних елементів (небилиць, міфообразів, розгорнутих міфометафор, алегорій, травестії, легенд, сказань) відкрив широкі можливості для розвитку образної поетики письменницької творчості. Має рацію М. Жулинський: «Парадоксальність мислення прозаїка зумовлена його природним даром химерно персоніфікувати елементи народної фантастики, «вирощені» на ґрунті історичного буття його краю і